

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 29 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

קהל שתיקן את הש"ץ בספירת העומר האם יצאו יד"ח

באחד מבתי הכנסת טעה הש"ץ במנין הימים של הספירה והקהל תיקן אותו ואמר את המנין הנכון וכגון שהש"ץ אמר 'היום חמשה ימים לעומר' ותיקנו הציבור ואמרו 'ששה ימים לעומר', ונפל ויכוח סוער בין המתפללים האם מותר להם לחזור ולספור בברכה אחר שתיקנו את הש"ץ, חלק מהציבור טענו שיכולים הקהל לחזור ולספור בברכה כיון שלא אמרו 'היום' וקיי"ל שאם לא אמר היום לא יצא ידי חובה (עי' משנ"ב סי' תפ"ט סק"כ ובשעה"צ סק"ה) ואולם היו שטענו דכיון שהש"ץ אמר 'היום' וטעה בספירה והציבור תיקן את הש"ץ שאמר 'היום' הרי זה כאילו אמרו הם היום ויצאו יד"ח.

ונראה שנחלקו בזה רבותינו גדולי הדור שליט"א, דהנה הביא המשנ"ב (סי' תפ"ט סק"ב) בשם האחרונים דאם בירך על הספירה וספר ספירה שלא כדין ונזכר בתוך כדי דיבור יחזור ויספור כדין והברכה עולה לו, וכגון אם טעה ואמר היום ארבעה ימים לעומר ובתוך כדי דיבור נזכר שהוא יום חמישי לעומר דיו שיסיים חמישה ימים לעומר ויוצא בזה, וכבר הקשו ע"ז דהרי הפסיק בין הברכה למצוה בספירה שלא כהוגן ובעי לברך שנית ומ"ט אמרינן ליה שיסיים ויפסיד ברכה?

ושמעתי שהגר"א גניחובסקי זצ"ל שאל שאלה זו קמיה רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א, ותירץ הגר"ח דכיון שאמר 'היום' שהוא מעכב בספירה כמבואר במשנ"ב (סי' תפ"ט סק"ב) הרי התחיל את המצוה של הספירה וחלה הברכה, וא"כ אף שהפסיק בדיבור אי"צ לחזור ולברך כמו שאר המצוות שאם בירך והתחיל את המצוה והפסיק בדיבור קודם שסיים את המצוה אי"צ לחזור ולברך.

ואולם רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א דחה תירוץ זה, דאף ד'היום' מעכב בספירה דבלא היום מתפרשת הספירה על העומר ולא על הימים וכמו שביאר שו"ע הגר"ז (שם ס"ז) אבל אין זה חלק מהספירה, ונפק"מ דאף להסוברים דלא מהני שומע כעונה בספירת העומר (עי' ביאור"ל בריש סי' תפ"ט) מ"מ על 'היום' מהני שומע כעונה.

ונמצא דלדעת רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א ד'היום' הוא חלק מהספירה א"כ כיון שהקהל לא אמר היום לא יצאו ידי חובת ספירה ויכולים לחזור ולספור בברכה, אבל לדעת רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א ד'היום' אינו חלק מהספירה אלא הוא רק מייחס את הספירה לימים, א"כ כיון שהש"ץ אמר 'היום', כשתיקנו אותו הרי ייחסו את הספירה ל'היום' שאמר הש"ץ ושפיר יצאו ידי חובה, ושוב אמרתי את הדברים לרבינו הגרא"ל שליט"א והסכים עמהם.

בענין ספירת העומר בכתיבה

בש"ת רעק"א (סי' קמ"א סי' ל – לב) מסתפק אם אפשר לספור ספירת העומר על ידי כתיבה, ויסוד הספק הוא האם כתיבה כדיבור ויוצא ידי חובה או לאו, ומשום כך יש ליזהר שלא לכתוב את יום הספירה קודם שספר.

ומעשה שהיה עם מרן הסטייפלר זצ"ל שהיה צריך לכתוב מכתב בימי הספירה וכיון שהיה דרכו לכתוב במכתב את יום הספירה הקדים וספר ספירת העומר בברכה (בירור הלכה תנינא עמ' רל"ח).

ופעם אחת לאחר תפילת ערבית קודם ספירת העומר ביקש רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א שיוציאוהו בברכת הספירה ולא הבינו טעם הדבר, ואח"כ נתברר שלפני תפילת מעריב כתב רבינו מכתב וכתב את התאריך "מ"א למספר בנ"י תש"ע" וחשש דהוי ספירה בכתב ולא רצה לברך.

ושאלתי לרבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א מה דינו של כותב ע"ג מחשב האם גם כתיבה כזאת בכלל או לא?

ואמר רבינו : דאין השאלה אם יוצא בכתיבה כזאת אלא אם ספק דרעק"א כולל גם כתיבה זו או לא וא"כ הוי ספק ספיקא ויכול להמשיך ולספור, [ועיין בשע"ת שם סק"א ובערוך השולחן ס"ט דאפילו שכתבה כדיבור אין זה אלא במקום שמטרת הכתיבה לגלות מחשבת הלב כמו לענין ברכת התורה על כתיבת דברי תורה אבל במקום שהמצוה היא הדיבור כמו ק"ש או תפילה אין הכתיבה אלא כהרהור ומשום כך הסופר ספירת העומר בכתיבה לא יצא כלל גם אם כיון לשם מצוה, הרי דנקטו כעיקר דכתיבה לא מהני בספירת העומר וא"כ בכתיבה ע"י מחשב ודאי דלא יצא יד"ח].

נזכר באמצע שמו"ע של מנחה שלא ספר ספירת העומר

יש לדון באחד שנזכר באמצע שמו"ע של תפילת מנחה שלא ספר ספירת העומר באותו יום ויסיים את תפילת שמו"ע רק לאחר השקיעה האם יכול באיזה אופן לומר ספירת העומר באמצע שמו"ע?

ושמעתי שחכ"א הורה שיכול ב'שמע קולינו' לספור את ספירת העומר כהיכי תימצי לבקשה וכך יאמר : היום כך וכך לעומר 'ובקשתי שטוחה שאזכה לקבלת התורה על ידי התיקונים של ספירת העומר'.

ואמרתי את הדברים לרבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א ואמר שאין לומר ב'שמע קולינו' רק את הבקשות בעצמם ואף שאם אמר יצא יד"ח אך לכתחילה אין לעשות כן, אלא יסיים שמו"ע ואח"כ יספור ויסמוך על הפוסקים שהשקיעה מאוחרת יותר.

ואולם שו"ר במכתב הסכמה של רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א לספר "בר אלמוגים" של הגר"א גנחובסקי זצ"ל, שכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א וז"ל : "בסי' י"ב נסתפק אם באמצע שמו"ע נזכר שלא בירך ברכת המזון או לא קרא קריאת שמע איך יעשה, ולכאורה יכול לכוללה בלשון בקשה שיאמר וחייבנו חז"ל לברך ברכת המזון הזה ולקרות קריאת שמע בלשון הזה ובזכות זה שמע קולינו ואחר התפילה יאמר בשכמל"ר".

הרי דנקט הגר"ק שליט"א שיכול אף לברך ברכת המזון כדי להוסיף את זכות ברכהמ"ז לבקשה וכ"ש שיוכל להזכיר את יום הספירה לכוללה בלשון בקשה, ושוב שמעתי שנשאל הגר"ק שליט"א בשאלה זו והורה שיכול להזכיר את יום הספירה בשמע קולינו.

והעיר ע"ז חכ"א דהרי הוא עוסק במצוה של תפילת מנחה ועוסק במצוה פטור מן המצוה ויש אומרים שאף אסור לו לעשות כן, ויש ליישב.

האם הפסיקו רשב"י ור"א בנו מלימודם לתפילה

במשנה (שבת ט' ע"ב) מפסיקים לקרות ק"ש ואין מפסיקים לתפילה, ואמרין בגמ' (שם יא' ע"א) והיינו כגון רשב"י וחביריו שתורתם אומנתם, שלהם יש חילוק שמפסיקים לק"ש שהוא מן התורה ולא לתפילה שהיא מדרבנן אבל שאר כל אדם מפסיקים לק"ש ולתפילה [ובסוכה (לא' ע"א) מבואר דמפסיקים באמצע האכילה לנטילת לולב ביו"ט ראשון שהוא דאורייתא ולא לתפילת מנחה שהיא דרבנן, ובר"ח (שם) דימה את זה למשנה בשבת דמפסיקים לק"ש ואין מפסיקים לתפילה].

ובתוס' (שם יא' ד"ה כגון רשב"י וחביריו) הקשו מהא דאמרין בשבת (לג ע"ב) במעשה דרשב"י ור"א בנו "דהו יתבי עד צואריהו בחלא (היו יושבים עד צואריהם בחול) בעידן צלויי (בזמן התפילה) לבשו מכסו ומצלו (לבשו בגדיהם להתפלל), הרי שרשב"י היה מפסיק לימודו כדי להתפלל, ותירצו דמצלו היינו ק"ש אבל לתפילה לא היו מפסיקים לימודם.

ועי' בגליון הש"ס (שם) שמביא מתוס' בברכות דמצלי היינו דוקא תפילה, וכ"כ בצ"ח ובחי' ראמ"ה (שם) שהוא דוחק, וכתבו דבמקום שמפסיקים לתורה לק"ש אגב מפסיקים נמי לתפילה.

ובס' תורת זאת (להגר"ז פרנק זצ"ל אביו של הגאון רצ"פ זצ"ל) תירץ דע"פ מש"כ הרמב"ן (בסהמ"צ מצוה ה') דתפילה בעת צרה היא מן התורה מיושב היטב, שהרי רשב"י היה בעת צרה דברח מן המלכות ולכך הפסיקו לתפילה משום דהא דמפסיקים לק"ש ולא לתפילה שק"ש דאורייתא ותפילה דרבנן, אבל תפילה בעת צרה היא דאורייתא והוי כמו ק"ש ומפסיקים לתפילה זו.

ובכולל בביהמ"ד הרמב"ן ברובע היהודי שבירושלים, מסר חכם אחד שיעור (במעמד הג"ר אביגדור נבנצל שליט"א רב הרובע היהודי) ותירץ התירוץ הנ"ל, וטען הגרא"נ שליט"א דאיך אפשר לומר על הימים שהיה רשב"י ובנו במערה שהם ימי צרה הרי שם למד סתרי תורה ונגלו לו כל תעלומות ועיקר תורת רשב"י במערה.

ויש להביא ראיה לדבריו מהפיוט 'בר יוחאי' (שנתחבר לפני כארבע מאות שנה ע"י המקובל רבי שמעון לביא) "בר יוחאי מושב טוב ישבת יום נסת יום אשר ברחת במערות צורים שעמדת שם קנית הודך והדרך", הרי דנחשבים הימים שהיה רשב"י במערה "מושב טוב" ואף שהיה זה "ביום נסת יום אשר ברחת במערות צורים שעמדת – כיון ששם קנית הודך והדרך".

והצעתי את הדברים קמיה רבינו הגרא"ל שטיינמן שליט"א ואמר שאין מביאים ראיה מפיוט, ובעיקר הדבר אמר שנחשב עת צרה שעצם הדבר שברחו מן המלכות ולא היה להם מה לאכול כי אם חרובים זהו עת צרה ואף בשנת השלוש עשרה שכבר נתבטלה הגזירה ושהו שם בתנאים הנ"ל נחשב עת צרה.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

מכתבו של הגאון הגדול רבי יגאל רוזן שליט"א ראש ישיבת 'אור ישראל'

בס"ד, כג' ניסן תשע"ו

אל כבוד ידידי הנעלה מאד, אשר הוא ידיד השי"ת וידיד כל עמו ישראל, הגאון רמ"ב זילברברג שליט"א,

אחרי מבוא דרך השלום והברכה,

הגיעני קוב' שעורי ליל שבת' של שבת הגדול, והנאני מאד להווכח שכת"ר מדבר בפני צאן מרעיתו בעומק דברי התוה"ק, בהלכה למעשה, ומה רב שכרו וזכותו בזה.

והנה אשר אמר כת"ר לקיים פסקו של מרן הגרעק"א מכח הא דכוס ג' מחייבת ברהמ"ז, כיון שאם שתאן שלא כסדר לא יצא כמבואר בשו"ע (תעב, ח), ונמצא מחוייב לאכול כזית באופן המחייב ברהמ"ז, ולכך כל ששכחה ההזכרה הר"ז חוזרת.

והנה הא דפשיטא ליה למר לדידי הוי ספק, דלכאורה דב"ז הוא שורש מחלוקתם של הטור והב"י והפר"ח, דהנה הטור (סי' תפד) כתב לחדש דאף דברהמ"ז קיי"ל דמי שיצא אינו יכול להוציא אחרים, מ"מ אפשר דברהמ"ז דליל ט"ו שאני, כי היכי דברכת הלחם של מצה מוציאם כיון שהוא חובה, ה"נ ברהמ"ז כיון שתקנו ד' כוסות ותקנו אחד מהם על ברהמ"ז הוי חובה נמי, ומבואר דמכח זה חשיב הברהמ"ז כחובה מדין הכוס הג', ולפי"ז נמצא מבואר דהכוס הג' נתקן ממש על ברהמ"ז, והחייב בכוס הג' הוי סיבה לחייב בברכה שעליו שהוא ברהמ"ז, אך הב"י (שם) פליג ע"ז וכ' דאפשר לקיים ד' כוסות בלא ברהמ"ז, שאע"פ שכל כוס תיקנו על דבר מיוחד, מ"מ אם שתאן שלא על הסדר שתיקנו ודאי יצא, ולכן ברהמ"ז דליל הפסח דינו כברהמ"ז דכל ימוה"ש דאם יצא אינו מוציא, והקשה ע"ז הפר"ח מהא דאמרי' בגמ' (קח, ב) דאם שתאן בב"א לא יצא, ופסק כן המחבר, ובביאה"ל (תעב, ח) כ' ליישב סתירת דברי מרן הב"י דס"ל דהא דשתאן בב"א לא יצא היינו בלא ששהה ביניהם, אבל כל ששהה אע"ג שלא אמר הברכות וההגדה יצא.

ונמצא דלשי' הטור והפר"ח שכפה"נ מסכים לדבריו, שפיר י"ל כדברי כת"ר, אך הב"י להדיא פליג בענין זה ממש, וס"ל דלא חשיב כמחוייב בברהמ"ז, ואף דכתב הביאה"ל דלכתחילה יש לחוש ולהחמיר כהפר"ח, מ"מ עיקר ההל' הוא כהב"י. אך אף בלא זה הא נראה דהגרעק"א בתשובה זו דעסקין בה מוכח מדבריו דנקט כהב"י, דהא כתב בהשמטה לתשובה זו דאשה אינה מצווה ביו"ט בקידוש היום, ומעתה תיקשי היאך תקיים מצות כוס א' אחר שאינה מחוייבת בדבר, ודוחק לומר דתתחייב לקדש מדין הכוס הא', דעד כאן לא שמענו לומר כן אלא במש"כ הטור לענין ברהמ"ז, דבזה אמרין דמוטל עכאו"א להכניס עצמו לחיוב ברהמ"ז [והיינו ע"י שיאכל כשיעור ברכה], עמ"ג שיוכל לקיים מצות הבוס הג', אך זו לא שמענו שאשה תתחייב לעשות קידוש על היין למרות שאינה חייבת ולו רק כדי שיהיה לה ההיכ"ת לכוס א'.

וראיה לדברינו מדברי התוס' בסוכה (לח, א, ד"ה באמת) שכתבו וז"ל משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת, וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא, אף על גב דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (קח, א) דמחייבי בד' כוסות, ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור, ומבואר דלולא דיש לחייבם בהלל מטעם דאף הם היו באותו הנס, לא היינו מחייבין אותן בהלל מכח שחייבות בכוס הרביעי, וא"כ אין לומר דהכוס הראשון יחייב אותה בקידוש היום, ובהכרח דהגרעק"א ס"ל כהב"י, וא"כ מיניה וביה אין לומר בשיטתו דהכוס הג' תחייב בברהמ"ז.

והנה מבואר בתוס' דלולא שחייבות בהלל לא היו חייבות בכוס ג', [וממילא לא היו מתקנין להן חיוב ד' כוסות], ולכאורה מזה גופא הוי ראיה לפר"ח, דהא להב"י יוצאין בד' כוסות אפי' שלא על סדר הברכות, אך מאידך מדברי הגרעק"א הא מוכח דיוצאות בכוס א' אף שפטורות מקידוש היום והוא כהב"י.

אמנם נראה לדקדק לשון התוס' בסוכה שכתבו ומסתמא לא תיקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, וצ"ב במש"כ 'מסתמא', ובודאי אין נראה לומר שכוונתם למחל' הב"י והפר"ח, אלא נראה דאף להב"י אין תקנת ד' כוסות עומדת בפנ"ע, ותיקנום כדי לומר עליהם הלל ואגדה, והיינו דחיוב סיפור יצי"מ [שכולל גם אמירת ההלל] תיקנו שיהא על ד' כוסות, ולכך לולא דנשים חייבות בהלל, לא היו מתקנים לחייבם בד' כוסות כלל, אך לאחר שתיקנו ד' כוסות, ס"ל לב"י דלעיקובא אינו מוכרח שיהיו הכוסות על הברכות המחוייבות, וגם אין סברא לומר דכיון דאין הנשים מחוייבות בקידוש לא נתקן להם ד' כוסות, [וכעין סברת בתוס' לענין הלל], דסברת התוס' הוא רק לענין ההלל והאגדה שהן מצוות היום, משא"כ לענין קידוש.